
СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Авдєєв Олександр Олександрович,

кандидат юридичних наук

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

УДК 343.721

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 188-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

В статті визначено кримінально правову характеристику складу злочину, передбаченого статтею 188-1 КК України, проаналізовано чинне законодавство в означеній сфері та статистичні дані.

Ключові слова: викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання.

Особливістю сучасного розвитку економіки України є забезпечення ефективності реалізації людиною її невід'ємного права бути власником. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Воно є непорушним [1]. Тому, гарантуючи стабільність відносин власності, держава забезпечує їх захист, у тому числі від злочинних посягань. Кримінальний кодекс України одним із своїх завдань має правове забезпечення охорони власності від злочинних посягань незалежно від її форми. Однак офіційна статистика свідчить про те, що сьогодні злочини проти власності становлять одну з найбільш поширених і суспільно небезпечних груп злочинних діянь (у структурі злочинності вони складають 65 %). Одним із таких злочинів є визначене в ст. 188¹ КК України, як викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання [2]. Згідно із статистичними даними, у паливно-енергетичному комплексі України за 2013 рік нараховано всього 1597 злочинів, що становить на 12,8% менше, ніж у минулому році – 1832 злочини [9].

Кримінально правова характеристика викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання, як предмет наукових пошуків перебував у центрі уваги Кириченко Ю. В., Чумаченко Т. А., Панова М. І. та інших науковців, проте детально не розглядався.

Тож метою статті є: визначення кримінально правової характеристики складу злочину передбаченого статтею 188-1 КК України, аналізування чинного законодавства в означеній сфері та статистичних даних.

Зважаючи на те, що енергетика є базовою галуззю національної економіки, відіграє провідну роль у розвитку технічного прогресу і підвищенні життєвого рівня людей, а також те, що викрадення електричної або теплової енергії набуло значного поширення, Верховна Рада України Законом України № 2598-IV від 31 травня 2005 р. доповнила розділ VI Особливої частини КК України (Злочини проти власності) статтею 188¹ (Викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання). Зазначене законодавче рішення можна розглядати як спробу держави відреагувати на стрімке зростання незаконного споживання електроенергії, як прагнення забезпечити належну охорону власності на електричну та теплову енергію, а також як спробу дисциплінувати її споживачів.

Необхідність дослідження об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст. 188¹ КК, зумовлена тим, що відсутня єдність підходів щодо кваліфікації відповідних посягань, тому метою даної статті є обумовлення

В теорії кримінально права загально визнана вертикальна (загальний, родовий та безпосередній) та горизонтальна (основний та додатковий, обов'язковий та факультативний) класифікації об'єктів злочину.

На думку Панова М.І., безпосередній об'єкт цього злочину – відносини власності в галузі використання електричної або теплової енергії.

Додатковим безпосереднім об'єктом є відносини, пов'язані із забезпеченням електроенергією та тепловою енергією споживачів [10].

Деякі вчені кажуть про недоцільність включення загального об'єкту до вертикальної класифікації об'єктів злочинів, бо загальним об'єктом вважається сукупність всіх об'єктів, які охороняються кримінальним законом. А вся ця сукупність не

може бути об'єктом у складі одного злочину. І пропонують таке визначення об'єкту даного злочину [12].

Основним безпосереднім об'єктом злочинів проти власності є суспільні відносини у сфері власності, під якими розуміється двоєдина економіко-правова категорія, у якій виражені відносини між людьми та їх колективами в процесі виробництва, розподілу цих благ та обміну ними, а також своєрідна правова оболонка у вигляді гарантованих законом трьох правомочностей власника (володіння, користування, розпорядження). У зазначеному сенсі вона виступає родовим об'єктом. Тоді видовим об'єктом є її форма – приватна, державно-комунальна тощо [11].

Безпосереднім об'єктом злочину, який розглядається, слід вважати власність на електричну чи теплову енергію конкретного (безпосереднього) суб'єкта, якому вона належала на законних підставах до моменту її самовільного злочинного використання.

Основний безпосередній об'єкт знаходиться в структурі об'єктів, тому ним можна визначити право власності на електричну або теплову енергію відповідних державних та приватних підприємств. Це виходить з того, що відповідно до ст. 6 Закону України «Про електроенергетику» від 16 жовтня 1997 року її об'єкти можуть перебувати у державній та приватній власності. У подібній ситуації знаходиться і теплова енергетика, але на відміну від об'єктів електроенергетики, об'єкти теплопостачання можуть перебувати і в комунальній власності [4].

А додатковим об'єктом викрадення електричної та теплової енергії шляхом її самовільного використання слід вважати встановлений порядок виробництва, передачі, транспортування, постачання і використання електричної та теплової енергії та безпечну експлуатацію енергетичного обладнання, а також енергетичну безпеку України, життя та здоров'я людей [11].

Предмет злочину – електрична або теплова енергія, яка самовільно використовується суб'єктом злочину. Електрична енергія – це різновид енергії, пов'язаної з використанням електричного струму, який передається від джерела електроенергії до споживача по електричних мережах. Призначенням електричної енергії є перетворення її на теплову чи механічну енергію шляхом застосування теплонагрівальних чи інших приладів. Теплова енергія – це гаряча вода і пара, що виробляються паровими або атомними електростанціями, геотермальними, геліотермальними та іншими нетрадиційними джерелами

ми, котельнями, теплоутилізаційними установами. Теплова енергія передається від джерела до споживача через теплові мережі, тобто систему теплопроводів (трубопроводів).

Але щодо предмету цього злочину існують також суперечки вчених, бо електрична та теплова енергія, згідно з п. 39 ст. 1 чинного Митного кодексу України, визнаються товаром, кожен з яких має свої властивості: специфіку виробничого процесу; об'єкти, на яких кожна з них виробляється; мають різне призначення, що полягає у перетворенні її у теплову чи механічну енергію шляхом застосування теплонагрівальних чи інших приладів і устаткування, а теплової – опалення, підігрів питної води, інші господарські й технологічні потреби споживачів; одноразовості використання (споживання) такої енергії, що свідчить про неможливість її оновлення (відновлення) в натурі; форми електричної та теплової енергії: а) електричний струм та б) рідка або газоподібна речовина, що обумовлює визнання предметом названого злочину не самої теплової енергії, а теплоносія – рідкої або газоподібної речовини (гарячої води, пари), що циркулює у трубах або каналах і передає теплову енергію в системах теплопостачання, опалення, вентиляції та технологічних установах (так звані «змістовні ознаки»); постачання виробленої електричної та теплової енергії безпосередньо споживачу, що здійснюється для його власних потреб на підставі укладеного договору купівлі-продажу (для електроенергії) та постачання (для теплоенергії); права власності на ці види енергії, яке залежить від форми власності об'єктів електроенергетики, на яких вона виробляється як товарна продукція [3].

Тож, можна зробити висновок, що предметом цього злочину може бути електрична та теплова енергія, що визнаються товаром (товарною продукцією) та виробляються на об'єктах електроенергетики. Також специфічною ознакою названих об'єктів електроенергетики, на яких виробляють електричну чи теплову енергію, є те, що вони можуть бути складовою локальної енергомережі або енергосистеми, а вироблена на них енергія може призначатися виключно для власного споживання [14].

Загальним і притаманним всім зазначеним видам енергії (далі – енергії) є те, що вони:

1) пов'язані з наявністю певних енергоносіїв, які здатні перетворюватися на інші види енергії;

2) пов'язані з наявністю певного джерела енергії і окремо від нього існувати не можуть.

Об'єктивна сторона цього злочину характеризується викраданням електричної або теплової енергії, яка згідно зі ст.188¹ КК вчинюється шляхом:

- 1) самовільного використання електричної або теплової енергії без приладів обліку (якщо використання таких приладів обов'язкове);
- 2) внаслідок умисного пошкодження приладів обліку;
- 3) у будь-який інший спосіб.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є суспільно-небезпечні наслідки – спричинення зазначеними діями власнику значної шкоди.

Викрадення електричної або теплової енергії полягає в протиправному вилученні чужої для суб'єкта злочину електричної чи теплової енергії і використанні її у своїх чи інших інтересах. Вилучення енергії може бути відкритим або таємним, що не впливає на кваліфікацію, але має значення для оцінки ступеня суспільної небезпеки вчинюваного злочину. Протиправність вилучення енергії дістає вираз в тому, що особа не має на енергію, яка викрадається, ні дійсного, ні передбачуваного права, вона діє самовільно, ця енергія для неї є чужою.

1) Викрадення електричної і теплової енергії шляхом її самовільного використання без приладів обліку (якщо використання таких приладів обов'язкове) полягає у протиправному підключенні особою до мереж постачання електричної чи теплової енергії і самовільному користуванні і споживанні винною особою енергії, що поступає по цих мережах. Причому використання енергії здійснюється в обхід приладів обліку, тобто безконтрольно і без підрахування кількості (обсягів) енергії, що протиправно споживається.

2) Викрадення електричної або теплової енергії внаслідок умисного пошкодження приладів обліку дістає вираз в тому, що шляхом пошкодження приладів обліку (лічильників електричного струму, лічильників споживаючої теплової енергії – гарячої води, пару та ін.) винна особа ухиляється від обліку енергії, яку споживає, і при цьому ухиляється від сплати вартості фактично споживаної нею енергії. Згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України №10 від 6 жовтня 2009 р., умисне пошкодження приладів обліку передбачає приведення таких приладів у стан, який виключає їх повноцінне використання за цільовим призначенням і забезпечує не контрольоване такими приладами (без обліку чи з неповним обліком) вико-

ристання (споживання) електричної чи теплової енергії (наприклад, розбирання окремих елементів приладів обліку, руйнування їх окремих частин тощо) [7]. У випадках, коли пошкодження приладів обліку енергії, що споживається, містить у собі склад злочину, передбаченого ст. 194 КК, все вчинене кваліфікується за сукупністю злочинів.

3) Викраденням електричної або теплової енергії у будь-який інший спосіб є самовільне підключення до електричної чи теплової мережі, у результаті якого енергія споживається без укладення договору про її споживання, або підключення з порушенням встановлених правил користування енергією; втручання в роботу технічних засобів передачі і розподілу енергії тощо. Характеризується тим, що винна особа використовує інші (різні), не вказані у ст. 188¹ КК способи чи дії, їх особливості і специфічні ознаки не мають суттєвого значення для встановлення складу злочину як підстави кримінальної відповідальності і правильної кваліфікації злочину, але впливають на оцінку ступеня його суспільної небезпечності. Проте і в даному випадку треба встановити, що особа протиправно (самовільно) споживає чужу для неї енергію і заподіює тим самим власнику цієї енергії значну шкоду.

Склад злочину, передбачений ст. 188¹ КК є матеріальним і може мати місце лише у випадку, коли внаслідок викрадення електричної або теплової енергії власнику такими діями завдано значної шкоди, тобто коли вона в сто і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян (примітка до ст. 188¹ КК України).

При обчисленні розміру збитків, завданих власнику енергії, треба керуватися відповідними законами чи підзаконними нормативно-правовими актами, які регулюють ці питання. Наприклад, при викраденні електроенергії, вирішуючи питання про обчислення розміру збитків, завданих електропостачальнику внаслідок порушення споживачем правил користування електричною енергією, треба користуватися відповідною «Методикою визначення обсягу та вартості електричної енергії, не облікованої внаслідок порушення споживачами правил користування електричною енергією», затвердженою Постановою Національної комісії регулювання електроенергетики України №562 від 4 травня 2006 року [8]. Ця Методика визнає такими, що втратили чинність Постанову НКРЕ від 22.11.99 р. №1416 та Постанову НКРЕ від 05.12.2001 р. №1197. Вона встано-

влює порядок визначення обсягу на вартості електричної енергії, не облікованої внаслідок порушення споживачами Правил користування електричною енергією, затверджених Постановою НКРЕ України від 31.07.1996 р., або Правил користування електричною енергією для населення, затверджених Постановою КМУ України від 26.07.1999р. №1357 [5]. Пунктами 2.1 та 3.1 Методики визначається перелік порушень зазначених вище Правил, а також порядок розрахунку обсягу та вартості електричної енергії, не облікованої внаслідок порушення споживачами правил користування нею. Також, розрахунок вартості та обсягу електричної енергії визначається Порядком визначення розміру і відшкодування збитків, завданих енергопостачальнику внаслідок викрадення електричної енергії, затвердженим Постановою КМУ від 08.02.2006 року №122. Згідно з ним, факти пошкодження приладів (систем) обліку, пломб на приладах, а також факти втручання в їх роботу, що призвели до заниження показань, встановлюються спеціалізованими організаціями (підприємствами), які мають право на проведення відповідної перевірки, із залученням представників Держспоживстандарту. Розрахунок вартості електричної енергії, не облікованої внаслідок порушення споживачами правил користування електричною енергією, здійснюється за встановленими для відповідної групи споживачів тарифами, що діяли у період порушення. Споживач електричної енергії здійснює оплату зазначених збитків протягом 30 днів після отримання рахунка [6].

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, який поєднаний з корисливим мотивом та метою.

Зміст інтелектуального елементу умислу при вчиненні злочину, передбаченого ст. 188¹ КК, полягає в усвідомленні особою фактичної сторони вчинюваного. Усвідомлюючи фактичну сторону вчинюваного, така особа усвідомлює: 1) соціальне значення своїх дій, пов'язане із самовільним використанням (споживанням) електричної або теплової енергії, що відбувається за відсутності будь-яких підстав щодо такого використання (споживання); 2) передбачає настання результату свого діяння – збагачення (отримання майнової вигоди) або уникнення певних матеріальних затрат, внаслідок чого власнику електричної або теплової енергії завдається шкода. Зміст вольового моменту при вчиненні злочину, передбаченого ст. 188¹ КК, полягає в тому, що дії, спрямовані на збагачення (отримання майнової вигоди) та уникнення певних матеріальних затрат, завжди є

бажаними для винної особи як і наслідки, передбачені цією статтею.

Корисливий мотив при вчиненні цього злочину може полягати у прагненні винної особи збагатитись за рахунок незаконного використання (споживання) електричної або теплової енергії, яка належить на праві власності іншій особі (особам). Таким мотивом при вчиненні названих у ст. 188¹ КК дій можна визнати і так звану «корисливу зацікавленість» – усвідомлюване прагнення незаконно збагатити третіх осіб за рахунок вчинення дій, описаних у ст. 188¹ КК. Корислива мета при вчиненні таких дій являє собою уявний результат у виді збагачення (отримання майнової вигоди) або уникнення певних матеріальних затрат, якого винна особа прагне досягти, вчиняючи незаконне використання (споживання) електричної або теплової енергії [13].

Суб'єкт злочину – будь-яка особа, яка не є службовою. Такими особами є:

1) споживачі (промислових споживачів) електричної або теплової енергії – фізичних осудних осіб, які досягли 16-річного віку, оскільки саме цей вік згідно з чинним законодавством надає таким особам права:

а) укладати договір про користування електричною енергією;

б) укладати договір про надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення;

в) займатися підприємницькою (господарською комерційною) діяльністю та бути зареєстрованим державними органами як підприємець;

2) фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, що здійснюють діяльність, пов'язану з виробництвом, передачею та постачанням електричної енергії, комбінованим виробництвом теплової та електричної енергії, виробництвом теплової енергії на теплоелектроцентралях та установках з використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії, які (суб'єкти) отримали ліцензію на провадження діяльності, пов'язаної з виробництвом, передачею та постачанням електричної енергії, комбінованим виробництвом теплової та електричної енергії, виробництвом теплової енергії на теплоелектроцентралях та установках з використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії;

3) суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють постачання теплової енергії, виробленої на теплоелектроцентралях та установках з використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії;

4) суб'єктів підприємницької діяльності, що здійснюють виробництво (на теплоелектроцентралях та установках з використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії), транспортування, постачання теплової енергії [13].

Такі самі дії службової особи слід кваліфікувати за ст. 364 КК – зловживання владою або службовим становищем.

Частина 2 ст. 188¹ КК передбачає відповідальність за ті самі дії, вчинені повторно (див. ст. 33 КК), за попередньою змовою групою осіб (див. ч. 2 ст. 28 КК) або якщо вони завдали шкоду у великих розмірах, тобто таку, що в двісті п'ятдесят разів і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (примітка до ст. 188¹ КК).

Норми, передбачені статтями 188¹ КК та 192 КК, співвідносяться, як спеціальна і загальна норми. У випадках, коли вчинене діяння одночасно підпадає під ознаки обох норм, застосовувати треба спеціальну норму, тобто ст.188¹ КК.

Незаконне використання електричної або теплової енергії набуло загрозливого поширення, і протидіяти цьому без застосування кримінальної відповідальності в сучасних умовах неможливо. При цьому наявні статистичні дані не відображають реального стану його поширеності, що пояснюється високим рівнем латентності таких посягань.

До основних причин та умов, що сприяють вчиненню злочину, передбаченого ст. 188-1 КК України, належать: низький рівень життя населення країни; соціальна нерівність членів суспільства та незахищеність окремих його верств; відсутність належної системи правового виховання населення; недостатній контроль за використанням електричної або теплової енергії з боку енергопостачальних компаній; недосконалість відповідної кримінально-правової норми; відсутність роз'яснень Верховного Суду України щодо застосування цієї норми; недостатній рівень запобігання органами внутрішніх справ цим злочинним проявам; безпідставна відмова у порушенні кримінальних справ.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вп/print1393752749498937>.

2. Кримінальний Кодекс України. – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Митний Кодекс. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
4. Закон України «Про електроенергетику» від 16.10.1997 року;
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.1999 року №1357 «Про затвердження Правил користування електричною енергією для населення»(зі змінами).
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.02.2006 року №122 «Про затвердження Порядку визначення розміру і відшкодування збитків, завданих енергопостачальнику внаслідок викрадення електричної енергії».
7. Постанова Пленуму Верховного Суду №10 від 06.11.2009 року «Про судову практику у справах про злочини проти власності».
8. Постанова Національної комісії регулювання електроенергетики України №562 від 04.05.2006 року «Про затвердження Методики визначення обсягу та вартості електричної енергії, не облікованої внаслідок порушення споживачами правил користування електричною енергією».
9. Статистика МВС України – 2013 рік. – <http://mvs.gov.ua/>.
10. Кримінальний Кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, С. Б. Гавриш та ін. За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Вид. четверте, доповнене. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2008. – С. 1208.
11. Гончаренко О. А. Об'єкт викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання / Гончаренко О. А. // Вісник Одеського національного університету. – Т.14. – Випуск1. – 2009. – С. 72-77.
12. Куц В. Об'єкт незаконного використання електричної та теплової енергії / Куц В., Кириченко Ю. // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2008. – №3. – С. 49-54.
13. Чумаченко Т. А. Викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання (ст.188¹ КК України): кримінально-правова характеристика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.08 / Т. А. Чумаченко ; Київський національний університет ім. Т.Шевченка. – К., 2008. – С. 18.
14. Чумаченко Т. А. Предмет викрадення електричної та теплової енергії шляхом її самовільного використання: проблеми визначення / Т. А. Чумаченко // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 8. – С. 41-44.

В статье определено уголовно правовую характеристику состава преступления предусмотренного статьей 188-1 УК Украины, проанализировано действующее законодательство в указанной сфере и статистические данные.

Ключевые слова: *похищение электрической или тепловой энергии путем ее самовольного использования.*

The article defined the criminal legal characterization of the offense provided for in Article 188-1 of the Criminal Code, analyzed the existing legislation in this field and statistics.

Key words: *kidnapping or electricity and heat through its unauthorized use.*

Стаття надійшла до редакції 04.03.2014
